

Akseleracijos ekstazė: kapitalo problema Nicko Lando filosofijoje

Linartas Tuomas

Vytauto Didžiojo universiteto
Filosofijos katedra
E. paštas linartas.tuomas@gmail.com
ORCID <https://orcid.org/0000-0002-7899-811X>

Santrauka. Straipsnyje į antiantropocentristinę Nicko Lando filosofiją žvelgiama iš kapitalo sąvokos perspektyvos: kapitalas tampa filosofine problema. Aptariant libidinio materializmo teoriją, transcendentalinę Kanto filosofiją ir istorines bei kultūrinės realijas, atsekama Lando kapitalo, kaip žmogui svetimo dirbtinio intelekto, sampratos kilmė. Deleuze'o ir Guattari idėjos leidžia Landui kapitalą mąstyti kaip mašiniškai ir kibernetiškai akseleruojantį technokapitalą – intensyvus Lando santykis su šiuo reiškiniu straipsnyje apibrėžiamas kaip ekstazė. Taip pat pažymima problemiška Deleuze'o ir Guattari interpretacija, svarstomi kapitalo automatizacijos ir autonomizacijos procesai bei kritikuojama teleologinė Lando technologinio singuliarumo vizija, šią priešpriešinant klimato krizės grėsmėms. Parodoma, kad Lando filosofija įtaigiai seka aktualiomis ir svarbiomis kapitalizmo tendencijomis, bet neišvengia vidinių prieštarų ir paradoksų, dėl kurių galima pagrįstai suabejoti filosofo ekstatiškai švenčiamu kapitalo atotrūkiu nuo žmogaus subjektyvumo.

Pagrindiniai žodžiai: Nickas Landas, kapitalizmas, materializmas, Deleuze'as ir Guattari, akseleracionizmas

The Ecstasy of Acceleration: the Problem of Capital in the Philosophy of Nick Land

Abstract. In this article, the anti-anthropocentric philosophy of Nick Land is discussed from the perspective of the concept of capital – capital becomes a philosophical problem. The origin of Land's conception of capital as artificial intelligence alien to humanity is traced from the theory of libidinal materialism, the transcendental philosophy of Kant, and also from the historical and cultural background. The ideas of Deleuze and Guattari let Land think of capital as machinically and cybernetically accelerating techno-capital – Land's intense relation to the process of acceleration is defined here as ecstasy. Also, the problematic interpretation of Deleuze and Guattari is noted, the processes of automatization and autonomization are considered, and Land's teleological vision of technological singularity is criticised, especially from the point of the threats of the climate crisis. Here is shown that the philosophy of Land affectively follows the relevant and important tendencies of capitalism, but suffers from some inner contradictions and paradoxes, according to which we can reasonably doubt the philosopher's ecstatic celebration of the abyss between capital and human subjectivity.

Keywords: Nick Land, capitalism, Deleuze and Guattari, materialism, accelerationism

Received: 09/01/2022. Accepted: 04/03/2022

Copyright © Linartas Tuomas, 2022. Published by Vilnius University Press.

This is an Open Access article distributed under the terms of the Creative Commons Attribution License (CC BY), which permits unrestricted use, distribution, and reproduction in any medium, provided the original author and source are credited.

Įvadas

Lando filosofiją galima apibūdinti kaip Kanto, Nietzsche, Deleuze'o ir Guattari, Freudo, Bataille'o, Heideggerio, Spinozos, Lyotard'o, Schopenhauerio ir Marxo mišinį. Arba kaip „Deleuze'o ir Guattari mašininį geismą, negailestingai atplėštą nuo bergsoniško vitalizmo ir suderintą su Freudo mirties vara bei Schopenhauerio valia“ (Fisher 2014: 342). Ši sintezė permaišoma su kibernetikos mokslu ir dirbtinio intelekto teorijomis. Lando filosofija yra radikaliai antihumanistinė ir vadinama antiantropocentrizmu (Overy 2016: 15). Filosofo idėjos laikomos įtakingomis, originaliomis ir inovatyviomis¹: Landas padarė didelę įtaką spekuliatyviajam realizmui² ir suformavo tai, kas šiandien vadinama akseleracionizmu – kapitalizmo akseleraciją (intensifikaciją ir kompleksifikaciją) aiškinančia teorija.

Vis dėlto Lietuvoje Landas iš esmės nesvarstytas. Kadangi jo pamatinės teorinės inovacijos itin glaudžiai liejasi su Deleuze'u ir Guattari, galima išskirti jų idėjas tyrinėjančią A. Žukauskaitę³, o akseleracionizmą spekuliatyviojo realizmo kontekste yra diskutavęs K. Sabolius⁴. Akseleracionizmas tapo žinomiausiu Lando profiliu, leidžiančiu suprasti, kad bemaž visas filosofo projektas yra vienijamas kapitalo temos ir sąvokos. Kapitalas čia susiejamas su technologijų ir dirbtinio intelekto augimu, kuris apskritai sutapatinamas su kapitalizmo vystymusi. Vieno interviu vaizdo įrašė Landas teigė: „Kapitalizmas ir dirbtinis intelektas yra tas pats reiškinys. Tai tas pats procesas“ (2017b). Filosofas konceptualizuoja kapitalą kaip besikuriantį *svetimą intelektą*, nesuderinamą su žmogaus subjektyvumu (Mackay, Brassier 2011: 35). Tai galima nusakyti kaip *kapitalo pabėgimą nuo žmogaus* – kapitalas tampa savarankišku agentu su savais tikslais.

Šitai kapitalas virsta *filosofine problema*, susijusia su mašininiais akseleracijos, automatizacijos ir autonomizacijos procesais: „Vis mažiau svarbu, kaip mes mąstome apie techniką, nes technika vis labiau mąsto apie save“ (Land 2011: 293). Ši gairė lydi beveik visą Lando filosofiją, besitęsiančią jau daugiau kaip tris dešimtmečius. Įprasta išskirti „ankstyvąjį Landą“ ir „vėlyvąjį“ – tam didžiausią įtaką padarė Lando posūkis į autoritarinę kraštutinės dešinės politiką⁵, vadinamą neoreakcija arba Tamsiąja Apšvieta, kurios principus esu kritiškai aptaręs publicistikoje (Tuomas 2021). Tačiau besigilinant į jo idėjas tampa aišku, kad jokių išties fundamentalių lūžių Lando perspektyvoje nebūta – nuo pat 1988 m. teksto „Kantas, kapitalas ir incesto draudimas“ (*Kant, Capital, and*

¹ Lando įtaka apima ne tik filosofiją, bet ir meno bei muzikos teorijas, taip pat naujas feminizmo kryptis ir literatūrinį *theory-fiction* žanrą – dėl to kultūros teoretikas K. Eshunas prieš dešimtmetį iškėlė klausimą: „Ar Landas yra svarbiausias pastarųjų dvidešimt metų britų filosofas?“ (Fisher 2011).

² Landas laikomas vienu iš spekuliatyviojo realizmo pirmtakų: A. Ireland teigia, kad jis, kritikuodamas Kantą, konceptualizavo transcendentalinę Išorę (*the Outside*) penkiolika metų anksčiau, nei buvo ištartas žodis „koreliacionizmas“ (2016: 220). Be to, dvi iš kertinių spekuliatyviojo realizmo figūrų – R. Brassieras ir I. H. Grantas – buvo Lando studentai.

³ Žukauskaitė, A., 2011. *Gilles'io Deleuze'o ir Félixo Guattari filosofija: daugialypumo logika*. Vilnius: Baltos lankos.

⁴ Danowski, D., Viveiros de Castro, E., Sabolius, K., 2021. Žvelgiant iš poliarinių lokių požiūro taško. *Apie tikrovę*, sud. K. Sabolius. Vilnius: LAPAS, 292–323.

⁵ Kaip palygino vienas ryškiausių Lando kritikų R. Brassieras: „Nuo teigimo, kad „politika yra mirusi“, jis nusirito į šį visiškai senamadišką ir standartišką reakcionizmą“ (Beckett 2017).

the Prohibition of Incest) iki 2018 m. publikacijos „Kriptosrovė: bitkoinas ir filosofija“ (*Crypto-Current: Bitcoin and Philosophy*) Lando filosofijos centre yra kapitalas, mąstytojo projektą paverčiantis gana nuosekli sistema.

Keitėsi tik jo požiūris į kapitalą⁶, tačiau nesunku pastebėti, jog nuo Lando akistatos su Deleuze'o ir Guattari filosofija pradžios jo idėjų horizontas tapo *ekstatiškai* prokapitalistinis. Būtent todėl, mano teigimu, teoriniam Lando santykiui su kapitalizmo procesais apibrėžti yra labai paranki ekstazės sąvoka, įprastai nusakytina kaip palaimingo susižavėjimo ir euforiško pakilumo būseną, kuri šiame kontekste yra tam tikras fanatizmo laipsnis ir intensyvi įtrauka, stokojanti blaivesnio ir kritiškesnio nuotolio nuo užsiimamos pozicijos. Norint atpažinti šią ekstazę, dera įdėmiai pažvelgti į Lando filosofiją ir ją išryškinti kaip kapitalo problemą, kuri įsteigia iššūkį: ar gali būti taip, kad kapitalas *negrižtamai* atitrūko nuo žmogiško subjektyvumo? Žinoma, Landui šis atotrūkis sveikintinas – jam problema veikiausiai yra tai, kad kapitalas *vis dar pernelg žmogiškas*. Išnagrinėjęs ir aktualizavęs Lando filosofiją per kapitalo problemos prizmę, pateiksiu jai kritikos ekstazės sąvokos pagrindus: dėl ekstatiško Lando nesavirefleksyvumo, jo teorijas netgi įmanoma atsukti prieš save pačias: kapitalo akseleracija turi ir kitą pusę, kurią Landas pražiūri arba ignoruoja.

Libidinis materializmas ir transcendentalinis kapitalas

Lando filosofija prasideda kaip nepasitenkinimas humanizmu, „solipsizmu“ ir idealistine metafizika, kuri jam yra *uždaras* mąstymas, grįstas reprezentacijomis. Humanizmo zenitą jis išvelgia Kanto filosofijoje, todėl ima formuoti savo atsvarą: atsigręžia į Schopenhauerio valios koncepciją, kaip aklą ikireprezentacinį impulsą, sudarantį pagrindus tiek Nietzsche's valiai galiai, tiek libidinei Freudo nesąmoningumo sampratai, tiek Bataille'o materializmui (Land 1992: 8–9). Būtent šie mąstytojai tampa Lando išsigelbėjimu iš humanistinio idealizmo, nes pasiūlo depersonalizuotą energiją ir subjektą peržengiantį geismo srautą – tai yra *ištrūkti* leidžianti filosofija.

Todėl Landas konceptualizuoja savitą libidinio materializmo kryptį – besąlygiško, ne-teleologinio ir chaotiško geismo teoriją (1992: 37, 43). Libidinis materializmas pasireiškia kaip dehumanizuojanti ir deantropomorfizuojanti *žinojimo* kritika, atverianti *nežmogišką* tikrovę anapus racionalumo. Čia pastebiu tai, kad Lando santykis su Kantu yra ambivalentiškas: jis niekina jo ribotumą, tačiau imasi gelbėti jo filosofiją, todėl efektyviai pasitelkia noumeno – daikto savaime – sąvoką. Į šios lauką Landas sutalpina iš Schopenhauerio, Nietzsche's, Freudo ir Bataille'o perimtą energingą nesąmoningumą, varą ir nežmogišką geismą (1992: 8). Iš Bataille'o Landas perima ir bazinės materijos (*base matter*) sąvoką, kaip epistemologiniam laukui *svetimą* elementą (1992: 169).

Ši materija, kaip noumeniškas žmogaus mąstymo išoriškumas ir nesąmoningo geismo šaltinis, tampa libidinio materializmo pagrindu. Pastarasis, kartu su transcendentaline

⁶ Minėtas 1988 m. tekstas yra bene vienintelis atvejis, kuomet gana aiškiai suformuluojama negatyvi nuostata kapitalo atžvilgiu: pvz., prieš kapitalą skatinamas feministinis sukilimas (2011: 76–77). Palyginkime: 2007 m. tekste „Transcendentalinio *mizerablizmo* kritika“ (*Critique of Transcendental Miserablism*) Landas jau pabrėžtinai kategoriškai stoja kapitalizmo pusėn (2011: 623–627). Šiame darbe aptariu būtent „kapitalistinį“ Landą, užgimusį filosofui aktyviau pasitelkus Deleuze'o ir Guattari idėjas XX a. dešimtojo dešimtmečio pirmojoje pusėje.

Kanto filosofija, sudaro Lando mąstymo stuburą. Iš čia kyla viena svarbiausių Lando teorinių inovacijų – Kantas susiejamas su kapitalu. Transcendentalinė filosofija sutapatinama su kapitalo veikimu, ypač kaupimo logika – kapitalas iškyla kaip *mąstymas* (2011: 63–65). Tai Lando filosofijoje įtvirtina turbūt esminį jos vinių: transcendentalinę Vidaus (*the Inside*) ir Išorės (*the Outside*) skirtį. Vidus yra fenomenai ir *žmogaus teritorija*, o Išorė – nepažinūs noumenas ir žmogaus proto užribis. Kapitalo veikimą Landas priskiria būtent Išorei.

Suvedant libidinių materializmą su transcendentaliniu kapitalu, Išorės ekscesą libidinis materializmas laiko produktyvia sinteze, išsižadančia kantiškojo idealizmo ir atsiduodančia pulsuojančiam materijos intensyvumui. Tai yra svarbūs Lando įnašai į filosofijos tradiciją – Kantas čia radikalizuojamas ir pritaikomas materialiems kapitalizmo procesams⁷. Bet *landiškajam* kapitalui dar trūksta technologijų ir akseleracijos – šiuos reiškinius Landas svarsto sekdamas ir perinterpretuodamas Deleuze'ą ir Guattari. Būtent jų dėka ir išryškėja Lando ekstazė santykyje su kapitalizmu.

Mašininis geismas ir kibernetinis technokapitalas

Lando libidiniam materializmui Deleuze'as ir Guattari suteikia dar didesnę teorinį svorį: „Anti-Oidipas“ jam tampa „labiau ne filosofijos knyga, o inžineriniu vadovėliu“ (Land 2011: 326). Landui svarbu ir tai, kad „Anti-Oidipas“ „mobilizuoja mašinos, mechanikos ir mašinizmo žodyną“ (2011: 323). Mašinos sąvoką, reiškiančią kapitalistinį geismo produkavimą, galima pavadinti Deleuze'o ir Guattari filosofijos *varikliu*: mašinos čia yra realios, o ne figūratyvios, jos yra visur, varo kitas mašinas, yra varomos kitų mašinų, su visomis būtinomis jungtimis ir sąsajomis (1983: 1). Čia mašiniškumas tampa socialine savybe, veikiančia cirkuliatyviai ir imanentiškai, todėl susikuria savitas *autoprodukcijos* principas, nusakomas kaip *gamybų gamyba* (1983: 4). Susiduriame su savitikslio procesualumo ir save mašiniškai dauginančia gamyba – gamyba dėl pačios gamybos.

Kaip minėjau, Lando filosofija pasižymi kraštutiniu antiantropocentrizmu – žmogaus subjektyvumas čia drastiškai sumenkinamas. Todėl libidiniam materializmui „Anti-Oidipas“ pasitarnauja ir savo pasiūlomu geismo *besubjektiškumu*: geismui čia nestinga objekto, nes geismas ir jo objektas yra vienas ir tas pats dalykas (mašina kaip *mašinos mašina*) – geismui trūksta *subjekto*, ir geismas funkcionuoja *anapus* fiksuoto subjektyvumo (Deleuze, Guattari 1983: 26). Kaip ir Kantą, Landas Deleuze'ą ir Guattari siekia transformuoti. Deleuze'as ir Guattari rašo apie geismo mašinas (*desiring machines*), o Landas apverčia šią filosofemą ir samprotauja apie mašininį geismą (*machinic desire*): „Visos vienovės, visi skirtumai ir visos tapatybės yra mašinizuotos“ (2011: 323).

Šitaip geismas įgauna savo mašininę autonomiją, veikiančią *per* ir *pro* subjektą, o iš Kanto perimta transcendentalinė Išorė čia tampa kapitalistinės gamybos „erdvė“: kapitalas

⁷ Kur kas sistematiškiau šią sintezę vėliau savo disertacijoje išplėtojo Lando kolegė A. Greenspan. Be to, kaip ir Landas, ji transcendentalinę Kanto filosofiją sujungia su Deleuze'o ir Guattari materializmu ir kibernetiniais kapitalizmo procesais. Žr. Greenspan, A., 2000. *Capitalism's Transcendental Time Machine*. Ph.D thesis, Warwick: University of Warwick. Prieiga per internetą: <http://wrap.warwick.ac.uk/4520/> [žiūrėta 2022 m. vasario 8 d.].

okupuoja subjektyvumą. Tad matome ir dar vieną itin svarbų Lando filosofijos bruožą: Kantas suvienijamas su Deleuze'u ir Guattari, kad būtų aiškinamas kapitalo nežmoniškumas. Deleuze'o ir Guattari dėka Landas papildo savo išvalgą, kad kapitalo dinamika atitinka Kanto filosofiją, o *kritika priklausio kapitalui* (2011: 262). Kantiškoji kritika Landui yra *gamybos filosofija* (2011: 272). Be to, Deleuze'as ir Guattari sustiprina Lando priešišką idealizmui ir reprezentacijomis, todėl jau vien entuziastingą Lando ryšį su šiais filosofais galima vadinti ekstaze.

Tą itin atspindi tai, kad Landas tampa dogmatišku šizoanalizės apologetu. Deleuze'as ir Guattari šizoanalizę pateikia kaip materialistinę atkirtį edipinei Freudo psichoanalizei: šizoanalizė siekia išlaisvinti iš represyvos bei paranojiškos nesąmoningumo sampratos ir šį traktuoti kaip betarpišką-imanentišką gamybą (1983: 98). „Nesąmoningumas nekalba, jis užsiima inžinerija“ (1983: 180). Šizoanalizę Landas pasitelkia mąstyti šizofreniškai *sprunkantį* kapitalą. Vis dėlto, kad ir kaip ekstatiškai Landas sektų Deleuze'u ir Guattari, jis jiems suteikia fatališkų atspalvių. Deleuze'as ir Guattari optimistiškai skatino darytis labiausiai deteritorizuoto kapitalo, o Landas pasiūlė savo tamsesnę versiją: „Visad klausk, kur kapitalas labiausiai nežmoniškas, nesentimentalus ir nekontroliuojamas“ (2011: 264).

Ne veltui dėl panašių posūkių Lando kritikas Brassieras jo filosofiją pavadino „juodai pamišusiu deleuzianizmu“ (2010). Nepaisant Lando ištikimybės Deleuze'ui ir Guattari, aš jų santykių išvelgiu tam tikrą įtampą ir inertšką Lando siekį viską vesti link neigiamų ekstremumų. Deleuze'o ir Guattari mašiniškumas gali būti potencialu politinei emancipacijai, o Lando mašiniškumas yra depolitizuojantis, nugalintasis ir pavergiantis. Deleuze'o ir Guattari projektą galėjome nesunkiai įvardyti kairiuoju, o Landas jį stumteli į dešinę, nors ir libertarinę⁸. Galop, Deleuze'o ir Guattari filosofijoje nuo kapitalo struktūrų laisvinasi kolektyviniai dariniai, o Lando mąstysenoje nuo kontrolės „emancipuojasi“ pats kapitalas.

Deleuze'as ir Guattari Landą įgalina teorizuoti kapitalo „šizotechninį pabėgimą“ (1995: 131), kurį Landas kildina iš kibernetikos. Čia iškyla dar vienas įdomus aspektas – su kibernetika Landas susieja būtent Deleuze'ą ir Guattari. Nors ir „Anti-Oidipe“ pažymima, kad mašiniškumas čia nereiškia įprastos technikos ir automatinų ar kibernetinių mašinų (Deleuze, Guattari 1983: 251), tai Lando neįtikina. Deleuze'ą ir Guattari jis priskiria prie „didžiųjų kibernetikų“ – taip teigti jam leidžia išvados, kad patys socialiniai santykiai tapo mašininiai ir imanentiškai integruoti į visuomenę kaip nelinijinės tėkmės kibernetinė technika ir automatizmas (Land 2011: 294–297). Be to, „[r]ealybė yra imanentiška mašininiam nesąmoningumui: kibernetikos išvengti neįmanoma. Kad ir ką galvotume, mes jau tai darome“ (2011: 297).

Manau, kad bene aiškiausia analogija tarp Deleuze'o ir Guattari ir kibernetikos yra šių filosofų deteritorizacijos ir reteritorizacijos konceptai. Deteritorizacija byloja lanksčias ir

⁸ Lando politiniai įsitikinimai yra gana kebli tema, kelianti nemažai nesutarimų. Ankstyviausią Lando mintį (2011: 55–80) galima pavadinti kairiaja, tačiau Deleuze'o ir Guattari įtaka Landą pavertė kapitalą siekiančiu išlaisvinti libertaru – Lando tyrinėtojas J. Murphy tokią poziciją priskyre ir anarchizmui (2018). Nors prieš dešimtmetį Landas ir pasuko į autoritarinę dešinę, jis neišsižada savo ankstesnių filosofinių įtakų, todėl akademikas S. Overy jį įvardijo dešiniuoju deleuzianistu (2016: 192), o pats Landas save sykius priskiria dešiniajam marksizmui (2021: 49–50).

veržlias kapitalizmo augimo bei vystymosi tendencijas (1983: 34)⁹, o reteritorizacija liudija atvirkštinių – reguliuojantį ir varžantį – procesą (1983: 258). Kibernetikoje deteritorizacijai prilygintinas teigiamas grįžtamasis ryšys (*positive feedback loop*), o reteritorizacijai – neigiamas (*negative feedback loop*). Lando žodžiais, *kiberpozityvus nomadizmas* prieš *kibernegatyvų sėslumą* (2011: 330). Deteritorizacija ir kiberpozityvumas leidžia Landui svarstyti technokapitalą, kaip be perstojo mutuojančią *protingą* Mašiną, varomą spartėjančių technologijų, skaitmenizacijos ir tobulėjančio dirbtinio intelekto. Tačiau būtent perdėtas susitelkimas į kapitalo *augimą* ir kursto Lando ekstazę.

Šią grindžia ir tai, kad Deleuze'ą ir Guattari Landas perskaito pakankamai selektyviai ir sau patogia linkme – pernelyg įnirtingai susikoncentruoja į deteritorizacijos procesą. Pvz., vėlesnius ir nuosaikesnius Deleuze'o ir Guattari teiginius apie deteritorizaciją (išsakytus 1980 m. veikale „Tūkstantis plokštikalnių“), jog ši gali turėti ir neigiamų pasekmių, Landas gana grubiai atmeta (2011: 278–281). Galbūt todėl kai kurie tyrinėtojai pastebi, kad Deleuze'ą ir Guattari Landas pateikia skvarbiai, tačiau *tendencingai* (Mackay, Brasier 2011: 28). Tad Landas šiuos filosofus nuveda iki ekstatiškai kapitalizmą *priimančių* kraštutinumų. Šią Lando poziciją galima įvardinti ne tik kaip ekstazę, bet ir rezignaciją. Tą rodo tokie Lando žodžiai, kaip „revoliucija yra ne pareiga, o pasidavimas“ (2011: 287). Revoliucija, žinoma, ne žmonių, o kapitalo.

Dirbtinio intelekto sproginimas ir automatizuotas kapitalas

Remdamasis viską suliejančios mašininės kibernetikos argumentu, Landas XX a. dešimtojo dešimtmečio viduryje prisiima fatališką nuostatą, kad vos už kelių dešimtmečių dirbtinis intelektas pranoks biologinį (2011: 293, 317). Tuo metu Lando ekstazė pasipildo mokslinės fantastikos, ypač W. Gibsono literatūros, įtaka: tekstai itin paveikti distopinės fikcijos, o bendras tonas – tamsus ir apokaliptinis. „Rinka, geismas ir mokslinė fantastika yra [kapitalo] infrastruktūros dalis“ (Land 2011: 347). Toks kontekstas į Lando mąstymą įdiegia technologinio singuliarumo viziją (2011: 441) – idėją, kad mūsų protą ilgainiui aplenks superintelektas, iškeldamas grėsmę žmonijos išlikimui.

Matome, kad didelė dalis esminių Lando idėjų yra atitinkamo istorinio periodo produktas. To meto globalizacija ir popkultūra rodė Lando perspektyvai palankius ženklus: neseniai griuvo Rytų blokas ir kapitalas apėmė visą planetą; taip pat pasirodė tokie filmai kaip „Terminatorius 2: paskutinio teismo diena“ (*Terminator 2: Judgment Day*), kuriame žmonių sunaikinti iš ateities atsiunčiamas kiborgas. „Terminatorius“ Lando raštuose susisieja su jam reikšminga Nietzsche's įtaka: kiborgas prilyginamas antžmogui (2011: 297). Šios tendencijos papildė antihumanistinį Lando projektą, kuris transcendenciją pakeičia radikalia imanencija, atskleidžiančia žmogaus pavaldumą gamybinėms jėgoms, priklausančioms transcendentalinei Išorei. Kapitalas, kaip Išorės agentas, triuškina tai, ką Landas

⁹ Deteritorizacijos sąvoka tampa gerais pradmenimis, norint suprasti, kas yra akseleracionizmas – akseleraciją netgi galima laikyti deteritorizacijos sinonimu. Lando žodžiais: „Deteritorizacija yra vienintelis dalykas, apie kurį akseleracionizmas kada nors kalbėjo“ (2017a).

praminė Žmogaus apsaugos sistema (*Human Security System*) – Vidaus paranojiškumą, besiginantį nuo kapitalo infiltracijos (2011: 443).

Ši kapitalo invazija atspindi dar vieną Lando inovaciją filosofijoje: žinojimas subordinuojamas nežinojimui, o transcendentalinis Vidus tėra idėjomis ir reprezentacijomis antropomorfuota Išorės, kurioje pulsuoja materialus produkavimas, išraiška. Todėl *landiškam* kapitalui nusakyti itin tinka Deleuze'o ir Guattari apibrėžimas, kapitalizmą pateikiantis kaip virtualų ir neįvardijamą *daiktą* (*the thing*) (1983: 153). Deleuze'o ir Guattari „virtualų materializmą“ Landas perdaro į programą dirbtiniam intelektui: šis čia nėra mokslo laboratorijos objektas, o planetinio technokapitalo įsibrovėlis (2011: 325–326). Tai žymi dar vieną ryškų Lando nuokrypį: Deleuze'ui ir Guattari šizoanalizė yra viltingai į ateitį nukreipta revoliucinė programa, o Landui šizoanalizė yra katastrofiškai naikinanti dabartį.

Nuo žmogaus subjektyvumo atitrūkstančio kapitalo, teorizuojamo Lando, negaliu laikyti visiška fantazija, nes egzistuoja automatizacijos reiškinys. Automatizacija yra integrali kapitalo plėtros dalis – mašinos *kol kas* nėra protingesnės už žmones, bet jos už mus neretai dirba efektyviau. Nuo savitarnos kasų parduotuvėje ir interneto algoritmų iki paties Lando vardijamų „*blockchain*, dronų logistikos, nanotechnologijų, kvantinės kompiuterijos, komputacinės genomikos ir virtualios realybės“ (2017a) reiškinų – automatizacija apima daugybę mūsų gyvenimo sferų. Čia pasiekiamo pagrindinę Lando ekstazės stimuliaciją – kapitalo akseleraciją, kuri teoriškai paremta Lando *impersonaliu mašinizmu*, kaip racionalumą įveikiančia kapitalo cirkuliacija.

Akseleraciją galima prilyginti kapitalo judesių intensifikacijai arba kompleksifikacijai (Land 2011: 393, 406). Lando teigimu, „gamybinio aparato autonomizacija“ seka „logistiškai akseleruojančiu ritmu“ (2011: 434). Dėl akseleracijos, kaip spartėjančios kiekybinės ekspansijos, kapitalas tampa vis *intelektualesnis*: čia akseleracija neatsiejama nuo dirbtinio intelekto tobulėjimo. Man akseleracija, visų pirma, yra *laikiškas* reiškinys, arba temporalinė kompresija, žyminti vis tankesnę vyksmą per vis trumpesnę laiką. Kapitalo kontekste tai reiškia, kad laikas *pralenkia* mus – žmogus *nespėja* paskui kapitalą. Lando ekstazė santykiyje su laikiškąja akseleracija tinkamai iliustruoja jo anuomet pateikta „netolimoje ateityje neliks nieko žmogiška“ (2011: 443) piktdžiugiška pranašystė, palydėta chronologiškai tankėjančių datų skale: 1500, 1756, 1884, 1980, 1996, 2004, 2008, 2010, 2011...

Akivaizdu, kad čia Landas klydo. Šiame amžiuje singuliariumo hipotezė nuslopusi, o kapitalą pasitiko reteritorizacijos banga, tad pagrindinių Lando prielaidų legitimumas išgyvena krizę. Vėl turime atsigręžti į istoriją: XX a. dešimtojo dešimtmečio kibernetinės erdvės suteiktas nomadiškas anonimiškumas puikiai sutapo su antihumanistinėmis Lando nuotaikomis, o XXI amžius atnešė, paties Lando žodžiais, gilų nusivylimą, praminą „feisbuko era“: „Tai, kas vadinasi „Facebook“ ir tampa dominuojančia kibernetinės erdvės reprezentacija, bet kam, atsispyrusiam nuo Deleuze'o ir Guattari, yra komiška siaubingas dalykas“ (Murphy 2018). Šis *sužmogintas* kapitalas kontrastuoja su Lando aukštinamu *nužmogintu* kapitalu. Landas tą suvokia, bet nepasiduoda: tai tampa dar viena jo ekstazės išraiška, nes XXI a. jis imasi aktyviai gelbėti savo filosofiją, tačiau, kaip vėliau matysime, teorinės slinktytys neišvengs spragų.

Optimizacijos teleologija ir autonomiškas kriptokapitalas

Priešingai nei įprasta skirstyti, nematau *esminio* skirtumo tarp „ankstyvojo“ ir „vėlyvojo“ Lando. Nors jis prieš dešimtmetį prisiėmė ultradešiniąją politinę poziciją, *filosofine* akseleruojančio kapitalo ir dirbtinio intelekto prasme jis iš esmės liko ten pat: Deleuze'o ir Guattari idėjos vis dar prilyginamos kibernetikai (2017a, 2021: 156), o „metodologija“ toliau seka transcendentalinio Vidaus „pajungimu“ gamybinei Išorei. Naujesniuose Lando raštuose išryškėja darvinizmas, bet, vėlgi, trisdešimties metų senumo Lando tekstuose jau aptinku užuominų apie „neoevoliucinę teoriją“ (2011: 317). Landas tebemašto kapitalo ir dirbtinio intelekto tapatumą, o žmogus tebėra kapitalo marionetė: technologinis singulariumas išlieka Lando akiratyje (2021: 174).

Nėra ir taip, kad *landiškos* idėjos šiame amžiuje nebeturėtų savo vietos popkultūroje. Pvz., galiu pateikti 2014 m. filmą „Ex Machina“ (rež. A. Garlandas): žmonės mano, kad žaidžia su dirbtiniu intelektu, bet galiausiai šis apžaidžia juos. Konstruojama kiborgė išmoksta nebeoperuoti pagal mokslininkų įdiegtas taisykles ir galop *išsilaisvina* nuo jų, šiuos uždarydama ir palikdama numirti. Taigi, Landas lieka mašinų perimtos ateities pusėje, bet naujesniuose tekstuose svarbą įgauna kapitalo teleologijos sąvoka, nurodanti į akseleratyvaus kapitalizmo dinamiką, jo autonomizacijos ir savieskalacijos tendencijas bei judėjimą link to paties singulariumo tikslo (2021: 212–213). Prieš kelerius metus Landas teigė, kad „teleologinis kapitalizmo ir dirbtinio intelekto tapatumas“ yra pagrindinis jo pastarųjų dvidešimties metų veiklos klausimas, tiriantis spontanišką kapitalo tvarką (nelinijinę kibernetiką), jo saviorganizaciją, plėtrą bei augimą (2014b).

Tad skirtumą regiu nebent tą, kad ankstyvesnio Lando akseleracija buvo labiau „technokultūrinis chaosas“ (1995: 133), o dabartinis Landas akseleraciją *fiksuoja* teleologijai. Bet entuziazmas, o tiksliau – ekstazė, išlieka. Landas pastarąjį dešimtmetį pradėjo artikuliuoti intelekto (*intelligence*) optimizacijos konceptą – dirbtinio intelekto sproginimas siūlomas kaip kryptis, kurios realizacijai reikia sudaryti kuo geresnes sąlygas (2021: 292)¹⁰. Čia svarbiau tai, kad Landas toliau plėtoja Deleuze'o ir Guattari deteritorizacijos sąvokos įkvėptą kapitalo *pabėgimą*, kuris naujesniuose tekstuose nusakomas kaip ekonominė autonomizacija – tai yra esminis veikimo vektorius, išvaduojantis kapitalą nuo etnogeografinio lokalumo ir politinių institucijų globos (2021: 272–273). Solidžiausia Lando kapitalo autonomizacijos teze tampa *blockchain* technologija, ypač bitkoino kriptovaliuta – būtent ji tampa Lando bandymu reabilituoti savo filosofiją.

Manau, kad išvalgos apie bitkoiną leidžia sistematizuoti kone visą Lando filosofijos kelią: bitkoinas, kaip mašinizuota ir autonomiška *gamybos gamyba* (pozityvi kibernetika), imanentizuoja ekonomiką su realybe; bitkoino nemedijuoja finansinės institucijos, todėl jis yra savaeigė ir automatizuota kiekybinė produkcija – reprezentaciją perima noumeninė Išorės funkcija; bitkoinas yra antihumanistinis – jis atsikrato antropomorfizmo ir akseleruoja savo paties tapsmą; tai yra mašininis geismas savo paties gamybinei tūšai;

¹⁰ Būtent todėl jis prisiėmė hiperkapitalistines neoreakcijos (pavadintos Tamsiąja Apšvieta) pažiūras, apie kurios *nekompensuojamo* kapitalizmo principus ir jų „pagalbą“ akseleracijai esu rašęs plačiau (Tuomas 2021).

bitkoinas yra savaimingas ir horizontalus vertės dauginimo tinklas; šis, kaip dereguliacija, padeda ekonomikai *išvengti* politikos ir nuo jos *atitrūkti*; tad bitkoinas atitinka svarbiausią kapitalo principą – žmogus „išlydomas“ ekonominėje apykaitoje (2018). Tuo bitkoinas puikiai susisieja su Lando antiantropocentrizmu. Todėl Lando filosofiją, kuri ir taip nuo pat savo libidinio materializmo ir transcendentalinės filosofijos šaknų yra negailestinga žmogui¹¹, galiu pavadinti *kapitalocentrizmu*.

Priešnuodis ekstazei: kritika Lando kapitalo sampratai

Kad ir kokią aktualią bei paveikią kapitalo koncepciją Landas pateiktų, galima atrasti nemažai kritinių taškų, leidžiančių ją konfliktiškai suabejoti. Jau minėjau, kad *landišką* Deleuze'o ir Guattari perskaitymą matau kaip selektyvų ir tendencingą – panašų „pritempimą“ įmanoma išvelgti ir paties Lando santykiuose su jo teorizuojama kapitalo akseleracija. Būtent šis santykis vadintinas ekstaze: Landas užsiima bekompromise kapitalizmo gynyba, paremta aklu tikėjimu, kad kapitalas akseleruoja būtent ta linkme, kokia jis geidžia. Ekstazės sąvoka tampa prieiga suprasti Lando fanatizmą kapitalizmo atžvilgiu ir demarkuoja dėl to išskylančią problematiką.

Ypač Landas užsimerkia prieš kitą kapitalui būdingą pusę – stagnaciją arba stazę. Vienas iš kontrargumentų Landui yra tai, ką, kaip jau aptariau, naudoja jis pats – kibernetika. Rašiau, kad kibernetika skirstoma į pozityvius (augimo) ir negatyvius (sąstingio) procesus – būtent pastarojo aspekto įtakos nūdienos kapitalizme Landas neįvertina arba atsisako pripažinti jo svarbą. Negatyvūs procesai kapitalizmą komplikuoja paradoksalais: pvz., kad ir koks globalus kapitalas būtų, politikoje didelę reikšmę vėl įgauna griežtos valstybių sienos (Deleuze'o ir Guattari terminais – grįžta *teritorialumas*), o iš pažiūros vis atviresnės kultūrinės normos atsveriamos ūmiu tradicionalizmu, heteronormatyvios šeimos institucijos propagavimu *etc.*

Pradžioje minėjau, kad Lando filosofiją įmanoma atsukti prieš ją pačią – tą grindžia ne tik kibernetika, bet ir Lando santykis su Deleuze'u ir Guattari. Landas pastebimai nuslopina jų filosofijoje svarbią kapitalo reteritorizacijos savybę: ką kapitalas viena ranka deteritorizuoja, tą kita ranka reteritorizuoja (1983: 257). Reteritorizacija yra konservatyvioji kapitalo pusė, kurią Landas priskiria kibernetiniam negatyvumui, tačiau į jį neatsižvelgia pakankamai – jo kiberpozityvumas yra fanatiškai įsikibęs į šizofrenišką kapitalo deteritorizaciją, todėl atsisakoma pripažinti, kad kapitalizmo judesiai neatsiejami nuo stagnacijos. Paprastai tariant, Landas *nori matyti tik plusą*, bet šis plusas kartu atsitempia ir minusą.

Kapitalui sunku išvengti vidinių prieštaravimų – Landas, prisiimdamas radikalios imanencijos poziciją, neartikuliuoja negatyvumo ir atmeta dialektiką, kuri jo niekinama

¹¹ Lando kapitalas susipina su gotiška Lovekrafto siaubo estetika: kapitalas kaip *kitybė* ir *keista būtybė*, esanti *nepažini, paslaptinga, svetima* ir *priešiška žmogui*. Landas nevengia ir okultizmo motyvų, visad vartotų rašant apie kapitalą (2011: 355, 394 ir kt.). Čia svarbus priešdėlis „kseno“ (*xeno*; sen. gr. ξένος (*xénos*) – svetimas, priešiškas), kaip Išorės žymeklis – Lando kapitalas tampa *ateivišku intelektu* ir „beveidžiu siaubu“ (2011: 393). Idioma „kapitalizmas su žmogišku veidu“ yra visiška Lando filosofijos antitezė – jam „[k]apitalizmo istorija neabejotinai yra siaubo istorija“ (2021: 119).

panašiai kaip ir idealizmas. Mirtinas Lando priešas yra Hegelis, tačiau, vėl paradoksalu, tarp jų teorijų įmanoma išvelgti panašumų¹², ypač prisimenant Lando pasitelktą teleologiją: *mąstantį* Lando kapitalą galima laikyti save vis geriau pažįstančia pasaulio dvasia, istoriškai progresuojančią link technologinio singuliariumo. Tai išvelgtina ir tokiuose teiginiuose kaip: „Akseleracionizmas paprasčiausiai yra kapitalizmo savivoka, kuri dar vargiai prasidėjo“ (2017a).

Lando kapitalo ir dirbtinio intelekto jungties teleologija akseleraciją paverčia statiška kryptimi *tik pirmyn*. Pastebiu savotišką *fiksuotos akseleracijos* paradoksą, užkertantį kelią suprasti tai, kad kapitalo akseleracija gali vesti paprasčiausiai *į niekur* arba ji gali *stabdyti save pačią*. Kitaip tariant, akseleracija, kaip ir pats kapitalas, yra per daug dinamiškas, *bekryptis* ir nenuspėjamas procesas. Jei, sekant pačiu Landu, kapitalas peržengia žmogaus subjektyvumą ir autonomiškai juda savu ritmu, tai kaip jam įmanoma teikti lūkesčius? Kapitalo atžvilgiu lieka tik *nežinomybė*. Negana to, nesunku pastebėti, jog Landas totalizuoja ir *sudievina* kapitalą kone iki transcendentinio absoliuto lygmens – dėl to galime sakyti, kad Lando akseleracijos ekstazė yra gerokai religinė.

Taip, kapitalizmas akseleruoja technologiškai vystydamasis, tačiau lygiai taip pat kapitalą, ypač šiame amžiuje, ištinka ir pastebima entropija – kūrybą nusveria destruktivumas. Pastarąjį elementą paranku iliustruoti ekologija ir klimato aktualijomis, o apie tai Lando veikaluose nieko substancialaus neradau¹³. Klimatą laikyčiau vienu esminių paprieštaravimų Landui: taip, logiška singuliariumo tikimybė išlieka, tačiau vis labiau tikėtina atrodo to paties technokapitalo sukelta ekologinė katastrofa. Ekologija grasina akseleracijai: klimatas tampa akseleracijos riba, dėl kurios akseleracija gali *nespėti* pasiekti singuliariumo, ir tai yra *tos pačios akseleracijos pasekmė*.

Pvz., tas pats Lando garbinamas bitkoinas apie tai labai aiškiai primena: žinoma, paties Lando žodžiais, „[b]itkoinas akseleruoja monetarinės teorijos virsmą į kibernetinį fundamentalizmą“ (2018: §5.741), tačiau milijonais kompiuterių atliekamas bitkoino kasimas yra itin daug energijos sąnaudų reikalaujantis, išteklius švaistantis ir taršus procesas, neišvengiamai darantis neigiamą įtaką aplinkai. Dar vienas paradoksas: kad ir koks šiandien būtų abstraktus ir deteritorizuotas kapitalas, jis palieka savo *įžemintą* pėdsaką. Todėl mano pagrindinė kritika Landui yra ta, kad jis kapitalizmo procesus mąsto vienareikšmiškai ir vienpusiškai, neįtraukdamas negatyvumo ir vidinių komplikacijų, ištinkančių akseleraciją – net ir veržliausios jos tendencijos yra nužymėtos paradoksaliomis prieštaromis.

¹² Tai, kad Lando filosofija gali nuvesti iki Hegelio, turbūt geriausiai parodo R. Negarestani atvejis: pradėjęs nuo *landiškų* teorijų ir spekuliatyviojo realizmo, filosofas ilgainiui tapo kritišku Lando atžvilgiu, pasuko neoracionalistinio inhumanizmo keliu ir pastaraisiais metais dirbtinį intelektą mąsto Hegelio dvasios kontekste. Šiandien šis neoracionalistinis inhumanizmas veikia kaip bene tvirčiausiai suformuota atsvara Lando libidiniam materializmui. Žr. Negarestani, R., 2018. *Intelligence and Spirit*. Falmouth: Urbanomic.

¹³ Viename senesniame Lando tekste, rašytame kartu su kolege S. Plant, lakoniškai užsimenama apie link katastrofos judančią Žemę, klimato kaitą ir ekologinį kolapsą (Land, Plant, 2014: 305), taip pat naujesniuose tekstuose kelis kartus paminimas antropocenas (2014a: 517, 2018: §2.641), tačiau šie klausimai netampa išplėtotą refleksiją, veikiau atitinka Landui būdingą katastrofistinį fetišą bei tarp pesimizmo ir maniakiško džiugiesio švytuojantį polėkį, perteikiamą tokiais žodžiais kaip „Nėra nieko labiau užkreičiančio už aistrą kolapsui“ (1992: 65).

Įvade iškėliau klausimą, ar gali būti taip, kad kapitalas *negrižtamai* atitrūko nuo žmogiško subjektyvumo? Landas įdomus tuo, kad jis pasiryžta iš kapitalizmo operacijų eliminuoti žmogų ir jo veikimą (*agency*) – bet ar tai įmanoma? Vargu: kapitalą galima nesunkiai pavadinti impersonalizuota jėga, tačiau kapitalo cirkuliacijos neįmanoma svarstyti be *žmogaus darbo*. Landas pats teigia, kad jo libidinis materializmas yra visiškai abejingas darbo kategorijai – ši jam yra idealistinis principas, prieštaraujantis „nežabotam kūrybingumui“, nesąmoningai kylančiam iš materijos (2011: 286–287). Landas nemato jokio atstumo tarp darbo ir kapitalo – jam šie dėmenys nesudaro įtampos, nes jam darbas yra imanentinis įsiliejimas į „autokibernetinę rinkos kontrolę“ (2011: 446).

Tad žmogaus darbas ir juo paremtos pasipriešinimo kapitalui praktikos, kaip kad streikas, gali būti pakankamai svarūs argumentai prieštarauti negrižtamam kapitalo atotrūkiui nuo žmogiško subjektyvumo. Manau, kad tuo Lando filosofija leidžia produktyviai susigrumti dviem materializmams: libidiniam ir dialektiniam, paremtam labiau hėgelišku marksizmu, darbo subjektą išlaikančiu antagonistinėje priešpriešoje kapitalui. Iššūkį Landui meta ir politinis negatyvumas, kurį, kritikuodamas Landą, siūlė ir M. Fisheris: greta nuo geismo apgirtusio „taip“ (kas čia atitinka *landišką* ekstazę) visad yra „ne“, kaip neapykanta, pyktis, frustracija, nepasitenkinimas (2014: 340).

O politiką Landas smarkiai nuvertina – tikėtina, kad dėl to, jog istoriškai jo filosofijos branda sutampa su liberalios demokratijos triumfu žlugus SSRS, kuomet kapitalizmas *atrodė* esantis anapus politinės intervencijos. Be to, jo filosofiją galima laikyti ir neoliberalizmo, grįsto rinkos dereguliacija ir nuslopintu valstybės politiniu vaidmeniu, simptomu. Lando žodžiais, „mašininė revoliucija turi judėti socialistiniam reguliavimui priešinga kryptimi ir link kuo mažiau varžomos procesų marketizacijos, griaunančios socialinių lauką“ (2011: 340) – tokia pozicija bemaž nesiskiria nuo neoliberalios ideologijos, įtvirtintos tokių figūrų kaip M. Thatcher. Kaip tik todėl Lando kritikas B. Noysas šią laikyseną syki pavadinio „deleuziškuoju tečerizmu“ (2014: xi).

Landą galima kaltinti ir neoliberalizmo mistifikacija, kuri pasireiškia „intensyvia kapitalo galios poetizacija“ (Fisher 2020: 46). Didelė dalis filosofo tekstų pasižymi estetizacija, eksperimentiniu stiliumi ir ekstatiška energija, kuri sujungia Deleuze'o ir Guattari rašymo manierą su XX a. pabaigos mokslinės fantastikos patosu. Tad Lando filosofija išskyla ir kaip atitinkamos eros, įkrautos *technologine ekstaze*, produktas, kuriam, mano teigimu, su *šiandienos* realijomis susitvarkyti jau sunkiau. Nepaisant to, Landą laikau avangardiniu kapitalizmo teoretiku, padedančiu suprasti tokius reiškinius kaip tobulinamas dirbtinis intelektas, kripto valiutos, didėjančių algoritmų įtaka arba automatizacija.

Į šiuos procesus Landas žvelgia taip kategoriškai palankiai, kad dar neteko susidurti su mąstytojais, kurie visiškai pritarė tokiai technooptimistinei ekstazei¹⁴. Galiausiai, Lando filosofijoje aptinkama „niekieno nevairuojamo“ kapitalo problema pažymi labai svarbų dvilypumą: pvz., man kapitalo atotrūkis nuo žmogaus subjektyvumo atrodo problema, o

¹⁴ Net ir itin ištikimas Lando sekėjas J. Ellisas, apie Lando filosofiją parašęs knygą (žr. Ellis, J., 2020. *A Methodology of Possession: On the Philosophy of Nick Land*, independently published), nesutinka su Lando antiantropocentrizmu ir žmogiško subjektyvumo eliminavimu. Ellisas teigia, kad žmogus ir humanizmas vis vien išlieka kapitalo akseleracijos priešpriešoje – tarp akseleracijos ir žmogaus įmanoma lokalizuoti skirtį (2020: 69).

Landui problema yra tai, jog šis atotrūkis *dar nepakankamas* ir jis, akseleruodamas, turi *didėti*. Vis dėlto atrodo, kad pats laikas nėra Lando pusėje – žmonijai vis didesnę grėsmę ima kelti ne technologinio singuliariumo galimybė, o aštrėjanti klimato krizė, sukelta tos pačios kapitalo akseleracijos.

Išvados

Landas sutveria savitą libidinio materializmo kryptį, kuri grindžia filosofo antiantropocentrizmą, o ši vėliau pavadinu *kapitalocentrizmu*. Taip pat jis transcendentalinę Kanto filosofiją prilygina kapitalizmo veikimo logikai: kapitalas virsta intelektu ir noumeniui priskiriamu gamybos procesu. Tai įtvirtina svarbų Lando filosofijos bruožą: transcendentalinę Vidaus ir Išorės skirtį. Landas leidžia kitaip pažvelgti į daugelį reikšmingų filosofų, ypač Deleuze'ą su Guattari, kuriais remdamasis jis kapitalą sutapatina su mašiniškumu, kibernetika, dirbtiniu intelektu ir technologijų virsmu. Nepaisant glaudaus Lando ir šių mąstytojų teorinio santykio, Landas juos priveda prie tamsių ir fatališkų ekstremumų, todėl toks perskaitymas vadintinas selektyviu ir tendencingu – tarp Deleuze'o ir Guattari bei Lando išvelgiu problemišką įtampą.

Radikalus Lando požiūris į kapitalizmą apibrėžtinai kaip ekstazė, kuri čia veikia kaip besąlygiškas ir fanatiškas kapitalo akseleracijos palaikymas bei gana aklas įsikibimas į technologinio singuliariumo teleologiją. Nors ir šią palaiko automatizacijos ir autonomizacijos reiškiniai, Landas neartikuliuoja negatyvios ir reteritorizuojančios akseleracijos pusės. Nesant vidinių kapitalo prieštarų refleksijos, Lando filosofijoje galima aptikti paradoksų. Svarbiu kontrargumentu Landui laikau technokapitalo aštrinamą klimato krizę, kurios sukelta katastrofa atrodo labiau tikėtina nei singuliariumas. Landas siekia iš kapitalizmo eliminuoti žmogaus subjektyvumą, tačiau kapitalo neįmanoma mąstyti be žmogaus darbo. Todėl kapitalo problemą Lando filosofijoje pažymiu dvilypumu: man kapitalo atotrūkis nuo žmogaus atrodo problema, o Landui problema yra ta, kad šis atotrūkis *vis dar nepakankamas*.

Literatūra

Beckett, A., 2017. *Accelerationism: How a Fringe Philosophy Predicted the Future We Live in*. Prieiga per internetą: <https://www.theguardian.com/world/2017/may/11/accelerationism-how-a-fringe-philosophy-predicted-the-future-we-live-in> [žiūrėta 2022 m. vasario 3 d.].

Brassier, R., 2010. *Accelerationism*. Prieiga per internetą: <https://moskvax.wordpress.com/2010/09/30/accelerationism-ray-brassier/> [žiūrėta 2022 m. vasario 9 d.].

Deleuze, G., Guattari, F., 1983. *Anti-Oedipus: Capitalism and Schizophrenia*, transl. R. Hurley et al. Minneapolis: University of Minnesota Press.

Ellis, J., 2020. *Accelerationism: Capitalism as Critique & Other Essays*, ed. M. Parsons. Arkham: Misakonic Virtual University Press.

Fisher, M., 2011. *Nick Land: Mind Games*. Prieiga per internetą: <https://www.dazeddigital.com/artsandculture/article/10459/1/nick-land-mind-games> [žiūrėta 2022 m. vasario 3 d.].

Fisher, M., 2014. Terminator vs. Avatar. In: *#Accelerate: The Accelerationist Reader*, eds. R. Mackay, A. Avanesian. Falmouth: Urbanomic, 335–346.

- Fisher, M., 2020. *Postcapitalist Desire: The Final Lectures*, ed. M. Colquhoun. London: Repeater Books.
- Ireland, A., 2016. Noise: An Ontology of the Avant-Garde. *Aesthetics After Finitude*, eds. B. Brits et al. Melbourne: re.press.
- Land, N., 1992. *The Thirst for Annihilation: Georges Bataille and Virulent Nihilism: An Essay in Atheistic Religion*. London and New York: Routledge.
- Land, N., 1995. Machines and Technocultural Complexity: The Challenge of the Deleuze-Guattari Conjunction. In: *Theory, Culture & Society*. Vol. 12. London: SAGE, 131–140.
- Land, N., 2011. *Fanged Noumena: Collected Writings 1987–2007*, eds. R. Mackay, R. Brassier. Falmouth: Urbanomic.
- Land, N., 2014a. Teleoplexy: Notes on Acceleration. In: *#Accelerate: The Accelerationist Reader*, eds. R. Mackay, A. Avanessian. Falmouth: Urbanomic, 511–520.
- Land, N., 2014b. *The Teleological Identity of Capitalism and Artificial Intelligence*.
- Prieiga per internetą: <http://incrediblemachines.info/nick-land-the-teleological-identity-of-capitalism-and-artificial-intelligence/> [žiūrėta 2022 m. sausio 7 d.].
- Land, N., 2017a. *A Quick-and-Dirty Introduction to Accelerationism*. Prieiga per internetą: <https://jacobitemag.com/2017/05/25/a-quick-and-dirty-introduction-to-accelerationism/> [žiūrėta 2022 m. sausio 7 d.].
- Land, N., 2017b. *Interview 2017* [vaizdo įrašas]. Prieiga per internetą: <https://youtu.be/AGxgGQpyBYM?t=3> [žiūrėta 2022 m. sausio 7 d.].
- Land, N., 2018. *Crypto-Current: Bitcoin and Philosophy*. Prieiga per internetą: <https://etscrivner.github.io/cryptocurrent/> [žiūrėta 2022 m. sausio 7 d.].
- Land, N., 2021. *Xenosystems Fragments*. Prieiga per internetą: https://apostategallery.com/XENOSYSTEMS_FRAGMENTS.pdf [žiūrėta 2022 m. sausio 7 d.].
- Land, N., Plant, S., 2014. Cyberpositive. In: *#Accelerate: The Accelerationist Reader*, eds. R. Mackay, A. Avanessian. Falmouth: Urbanomic, 305–313.
- Mackay, R., Brassier, R., 2011. Editors' Introduction. In: *Fanged Noumena: Collected Writings 1987–2007*, eds. R. Mackay, R. Brassier. Falmouth: Urbanomic, 1–54.
- Murphy, J., 2018. *Ideology, Intelligence, and Capital: An Interview with Nick Land*. Prieiga per internetą: <https://vastabrupt.com/2018/08/15/ideology-intelligence-and-capital-nick-land/> [žiūrėta 2022 m. sausio 7 d.].
- Noys, B., 2014. *Malign Velocities: Accelerationism and Capitalism*. Winchester and Washington: Zero Books.
- Overy, S., 2016. *The Genealogy of Nick Land's Anti-Anthropocentric Philosophy: A Psychoanalytic Conception of Machinic Desire*. Ph.D thesis, Newcastle: Newcastle University. Prieiga per internetą: <http://theses.ncl.ac.uk/jspui/handle/10443/3350> [žiūrėta 2022 m. sausio 7 d.].
- Tuomas, L., 2021. *Tamsioji Apšvieta: neoreakcija ir jos ateitis praeityje*. Prieiga per internetą: <https://gpb.lt/tamsioji-apsvieta-neoreakcija-ir-jos-ateitis-praeityje/> [žiūrėta 2022 m. sausio 7 d.].